OCHRANA Prírody SLOVENSKA

MAGAZÍN ŠTÁTNEJ OCHRANY PRÍRODY 2/2010

2010 Medzinárodný rok biodiverzity

ISSN 1338-0745 (online)

Obsah

Správa národných parkov (1996 – 2000) 2

Šupín 4

Šujské rašelinisko 5

Modráčiky medzi nami 4

Osud jazierka a života v ňom v dobývacom priestore Horná Štubňa 6

Nelesné biotopy Bielych Karpát a ich ochrana 8

Geologická náučná lokalita Dara 11

Zlatá kniha Hontu 12

Východoslovenský tábor ochrancov prírody sa konal už po 34 krát 13

Školákom 15

Nadnárodná mobilita pracovníkov ŠOP SR 16

Národný park České Švýcarsko 16

Nadácia PAN Parks chráni európsku divočinu 19

Na území Národného parku Poloniny vznikol
Park tmavej oblohy Poloniny 21

2011 – Medzinárodný rok lesov 22

1. strana obálky: Mačka divá — Foto: R. Siklienka
2. strana obálky: Zima v Nízkych Tatrách — Foto: M. Mrázová

Magazín o ochrane prírody na Slovensku a v zahraničí
Vydáva Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky

Šéfredaktor:
Ing. Viktória Ihringová
tel.: 048/472 20 20, fax: 048/472 20 36

Redakčná rada:
Ing. Mária Boďová
Mgr. Iveta Buraľová
Ing. Július Burkovský
RNDr. Jana Durkošová
Ing. Vladimíra Fabríciusová
RNDr. Ema Gojdičová
Mgr. Katarína Sujová PhD.
Ing. Robert Trnka
Ing. Peter Urban, PhD.

Adresa redakcie:
Štátna ochrana prírody
Slovenskej republiky
Tajovského 28B, 974 01 Banská Bystrica
tel./fax: 048/472 20 36
tel.: 048/472 20 20
e-mail: magazin_sop@sopsr.sk

Grafická úprava:
Ing. Viktória Ihringová

ISSN 1338-0745 (online)
ISSN 1335-7921 (tlačené vydanie)

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia

Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv

Správa národných parkov SR (1996 – 2000)

História ochrany prírody, ktorou sa v tejto rubrike zaoberáme, by nebola úplná, ak by sme sa nezmienili o vývoji štruktúry riadenia národných parkov na Slovensku, pretože vykazuje určité odlišnosti od vývoja štruktúry riadenia ostatných odborných organizácií štátnej ochrany prírody na Slovensku.

Prvý národný park na Slovensku – **Tatranský národný park (TANAP)** bol vyhlásený v roku 1948 zákonom SNR č. 11 z 18. decembra 1948 s účinnosťou od 1. januára 1949. Až po uplynutí štyroch rokov nariadenie Zboru povereníkov č. 5 z 28. októbra 1952 o Tatranskom národnom parku splnomocnilo Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu, aby po dohode s Povereníctvom školstva, vied a umení zriadilo Správu TANAP-u ako svoju organizačnú zložku, ktorá na báze vtedajšej Správy lesného hospodárstva v Tatranskej Lomnici od 1. januára 1953 skutočne aj vznikla. Správa lesného hospodárstva v Tatranskej Lomnici ako samostatná organizácia podliehajúca Povereníctvu lesov a drevárskeho priemyslu – Hlavnej správe lesov vznikla v roku 1951 rozdelením bývalého Lesného závodu Vysoké Tatry na Správu lesného hospodárstva Vysoké Tatry v Tatranskej Lomnici s pestovateľskou funkciou a Podnik lesného priemyslu v Poprade s hospodárskou funkciou (ťažba dreva). Na pomenovanie vznikajúcej ochranárskej organizácie národného parku sa použil názov vtedajšej lesníckej pestovateľskej organizácie – „správa“. Toto pomenovanie skutočne zodpovedalo kompetenciám organizácie, ktorá suverénne zabezpečovala správu Tatranského národného parku. Neskoršie sa pomenovanie „správa“ nevhodne aplikovalo aj na nové organizačné zložky veľkoplošných chránených území – CHKO a národných parkov. Správy týchto území však nič nespravovali. Na príslušnosti Správy TANAP k rezortu lesného hospodárstva sa nič nezmenilo ani po pričlenení Západných Tatier k TANAP-u v roku 1987.

Druhým národným parkom na Slovensku bol **Pieninský národný park (PIENAP)**, vyhlásený nariadením Predsedníctva SNR zo 16. januára 1967 č. 5 o zriadení Pieninského národného parku. Gestorom ochrany PIENAP-u sa stala Správa TANAP v Tatranskej Lomnici prostredníctvom ochranného obvodu v Červenom Kláštore. Samostatná Správa PIENAP vznikla až od 1. januára 1996 ako súčasť Správy národných parkov Slovenskej republiky.

Tretím národným parkom na Slovensku bol **Národný park Nízke Tatry (NAPANT)**, ktorý bol vyhlásený nariadením vlády SSR zo 14. júna 1978 č. 119 o Národnom parku Nízke Tatry. Gestorom ochrany sa stala Správa NAPANT so sídlom v Banskej Bystrici, ktorá bola podriadená Ústrediu štátnej ochrany prírody (ÚŠOP) v Liptovskom Mikuláši.

V roku 1988 došlo k premene kategórie dvoch pôvodných chránených krajinných oblastí (CHKO), a to Slovenský raj a Malá Fatra za národné parky (NP). Správa NP Slovenský raj v Spišskej Novej Vsi a Správa NP Malá Fatra v Gbeľanoch ostali aj po tejto zmene v organizačnej štruktúre ÚŠOP Liptovský Mikuláš.

V dôsledku zániku ÚŠOP, vtedajší minister – predseda Slovenskej komisie pre životné prostredie, Ing. Ivan Tirpák, CSc. rozhodnutím č. 348/92 zo dňa 2. marca 1992 a s účinnosťou od 1. apríla 1992 zaviedol novú organizačnú štruktúru štátnej ochrany prírody, ktorá pozostávala z 9 menších samostatných rozpočtových organizácií s právnou samostatnosťou. Okrem Slovenského ústavu ochrany prírody v Bratislave ju tvorili Stredisko štátnej ochrany prírody v Bratislave, Nitre, Liptovskom Mikuláši, Banskej Bystrici a Prešove, Správa NP Nízke Tatry v Banskej Bystrici, Správa NP Malá Fatra v Gbeľanoch a Správa NP Slovenský raj v Spišskej Novej Vsi. Správy ostatných

Manažéri národných parkov Slovenska (zľava doprava): Ing. Ján Korňan, riaditeľ Správy NP Malá Fatra; Ing. Peter Hromjak, riaditeľ Správy NP Slovenský raj; Ing. Tomáš Vančura, riaditeľ Správy TANAP; Ing. Mária Danková, riaditeľka Správy PIENAP; Doc. Ing. Ivan Vološčuk, DrSc., riaditeľ Správy národných parkov Slovenska; RNDr. Ľubomír Čillag, riaditeľ Správy Národného parku Nízke Tatry. (Stav k 1. 1. 1997)

národných parkov (TANAP a PIENAP) v tom čase patrili do rezortu pôdohospodárstva, kam bolo začlenené aj lesné hospodárstvo.

Rozhodnutím ministra životného prostredia Ing. Jozefa Zlochu bola od 1. júla 1993 zriadená Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP) so sídlom v Banskej Bystrici ako odborná organizácia na zabezpečenie komplexnej starostlivosti o životné prostredie. Do SAŽP boli začlenené aj odborné organizácie štátnej ochrany prírody, okrem správ NP Nízke Tatry, Slovenský raj a Malá Fatra, ktoré ostali naďalej v priamom riadení Ministerstva životného prostredia SR (MŽP SR).

Z bývalej Správy TANAP jednostranným rozhodnutím ministra pôdohospodárstva SR č. 3610/187/1994-100 z 22. decembra 1994 s účinnosťou od 1. januára 1995 vznikla nová organizácia lesného hospodárstva – Štátne lesy TANAP-u. Od januára do decembra 1995 súčasťou organizačnej štruktúry Štátnych lesov TANAP-u bol aj úsek ochrany prírody, ktorý viedol námestník riaditeľa prof. Ing. Ivan Vološčuk, DrSc. Správa TANAP bola znovu obnovená rozhodnutím ministra životného prostredia SR č. 23/95-4.1 z 27. decembra 1995 s účinnosťou od 1. januára 1996 o zlúčení správ národných parkov do jednej rozpočtovej organizácie – Správy národných parkov SR.

Správa národných parkov SR teda vznikla 1. januára 1996 ako ústredný koordinačný právny subjekt vtedajších piatich národných parkov. (TANAP, PIENAP, Nízke Tatry, Slovenský raj a Malá Fatra). Táto nová organizácia nenahradila existujúce správy národných parkov, iba ich organizačne integrovala, avšak nepohltila. Jednotlivé správy národných parkov ostali samostatnými výkonnými územnými jednotkami starostlivosti o prírodu národného parku. Prvoradou úlohou bolo obnoviť Správu TANAP v Tatranskej Lomnici. Generálnym riaditeľom Správy národných parkov sa stal prof. Ing. Ivan Vološčuk, DrSc. (1996 – 1999) a po ňom na pár mesiacov Ing. Ivan Gašinec, CSc. Spoločným poradným fórom Správy národných parkov SR bola riaditeľská rada, ktorú tvorili okrem generálneho riaditeľa, riaditelia jednotlivých národných parkov. Riaditeľská rada riešila vždy koncepčné plánovacie a realizačné priority, pričom stanovovala strategické a taktické postupy bez toho, aby zasahovala do operatívy jednotlivých národných parkov. Poradným, iniciatívnym a expertíznym orgánom generálneho riaditeľa Správy národných parkov SR bola vedecká rada, predsedom ktorej bol prof. Ing. Rudolf Midriak, DrSc. Do kompetencie vedeckej rady patrilo vyjadrovať sa, posudzovať a navrhovať koncepčné ciele ochrany a starostlivosti o ekosystémy, výskumu, monitoringu, environmentálnej výchovy a edičnej činnosti s prihliadnutím na štatút a organizačný poriadok Správy národných parkov SR. Potrebu kvalifikovaného informovania verejnosti o dianí v našich i zahraničných národných parkoch riešila Správa národných parkov SR vydávaním vlastného časopisu Národné parky. Tento časopis vychádzal v štvrťročnom intervale od roku 1997 do konca roka 2000 a bol vlastne predchodcom magazínu Ochrana prírody Slovenska. V roku 1997 vzrástol počet národných parkov združených v Správe národných parkov SR na 7. Pribudli totiž dva nové národné parky, a to NP Muránska planina a NP Poloniny, ktoré boli predtým chránenými krajinnými oblasťami.

Správa národných parkov SR v Tatranskej Lomnici bola súčasne sídlom sekretariátu Asociácie karpatských národných parkov a biosférických rezervácií (ACANAP), ako aj Združenia národných parkov a chránených území Slovenska (ZNPCHÚS), ktoré bolo členom Svetovej únie ochrany prírody – IUCN. Správa národných parkov SR bola tiež členom Európskej federácie prírodných a národných parkov.

K zrušeniu Správy národných parkov SR došlo v súvislosti s vytvorením novej jednotnej celoslovenskej štátnej rozpočtovej organizácie s názvom Štátna ochrana prírody SR od 1. júla 2000. Po mnohých predchádzajúcich zmenách sa tak všetky odborné organizácie štátnej ochrany prírody dostali pod spoločnú strechu. Vývoj v nasledujúcich rokoch ukázal, že ani takéto riešenie nebolo najoptimálnejšie. Ďalšie dva národné parky, a to NP Veľká Fatra a NP Slovenský kras, ktoré dotvorili sústavu našich národných parkov do súčasného počtu 9, vznikli z pôvodných CHKO až v roku 2002, teda už v štruktúre Štátnej ochrany prírody SR.

Pre zaujímavosť možno ešte uviesť, že už v minulosti sa niekedy objavovali výhrady k pomenovaniu správa národného parku, keďže ako už bolo spomenuté, táto nič nespravovala. V zahraničí sa často používa termín riaditeľstvo národného parku, ktorý je výstižnejší, avšak u nás sa zrejme zotrváva na tradičnom pomenovaní.

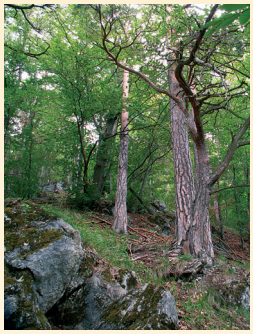
Text: Július Burkovský
Ivan Vološčuk

ŠUPÍN

Územie európskeho významu sa nachádza na ľavom brehu rieky Hron v okrese Banská Bystrica pri obci Slovenská Ľupča. Zaberá strmé svahy kóty Šupín v podobe výrazných skalných útvarov dosahujúcich niekde výšku až 30 m.

Dominujúcim vegetačným typom územia sú lesné spoločenstvá bučín submontánneho stupňa, ktoré majú miestami pralesovitý charakter. Ide o biotop európskeho významu – vápnomilné bukové lesy s prevládajúcim bukom lesným, ku ktorému sa primiešavajú javor horský, javor mliečny, jaseň štíhly a lipa malolistá. Na skalných bralách je vyvinutý ďalší biotop európskeho významu – karbonátové skalné steny so štrbinovou vegetáciou.

Celkom bolo zaznamenaných na území 185 taxónov vyšších rastlín, zahŕňajúcich niekoľko vzácnych xerotermofilných druhov vo Zvolenskej kotline: kavyľ Ivanov (*Stipa joannis*), poniklec prostredný (*Pulsatilla subslavica*), prvosienka holá (*Primula auricula*), dub plstnatý (*Quercus pubescens*), dub sivý (*Quercus* cf. *pedunculiflora*). Zaujímavý je aj výskyt endemického druhu prilbice moldavskej (*Aconitum moldavicum*).

Fauna územia má charakter pomerne bohatých a zachovalých zoocenóz západokarpatských zmiešaných lesov podhorského až horského stupňa s výskytom bežnej poľovnej zveri. V území sú vytvorené optimálne podmienky pre hniezdenie výra skalného.

Podrobnejšie informácie o druhoch európskeho významu a chránených územiach sústavy Natura 2000 nájdete na stránke **http://www.sopsr.sk/natura.**

Brožúru Šupín, Plavno si môžete stiahnuť na **http://www.sopsr.sk/natura/index1.php?p=9&c=11&lang=sk** alebo vyžiadať na Správe CHKO Poľana.

Modráčiky medzi nami

Motýle predstavujú skupinu hmyzu, ktorá patrí k esteticky najpozoruhodnejším živočíchom na našej Zemi. Na Slovensku ich žije okolo 3 500 druhov. Motýle sú svojím spôsobom života takmer výlučne viazané na rastliny, pričom každé ročné obdobie (s výnimkou zimy) je charakteristické určitým druhovým spektrom. Najviac motýľov lieta koncom jari a na začiatku leta, keď je najviac potravy a pri vhodnej teplote a vlhkosti prostredia.

Motýle, ako väčšina ostatných druhov, sú ovplyvňované rozmanitými aktivitami ľudí.

Posledné desaťročia priniesli zmeny vo využívaní krajiny, čo spôsobilo ústup a miestami až ich vymiznutie.

K zaujímavým, ale zároveň aj ohrozeným a zákonom chráneným druhom z čeľade ohniváčikovité (*Lycaenidae*), patria aj motýle rodu modráčik (*Maculinea*) s týmito druhmi:

- modráčik bahniskový – *Maculinea nausithous,*
- modráčik krvavcový – *Maculinea teleius,*
- modráčik horcový – *Maculinea alcon,*
- modráčik čiernoškvrnný – *Maculinea arion,*
- modráčik Rebelov – *Maculinea rebeli.*

Sú to denné motýle strednej veľkosti, modro sfarbené s tmavými okrajmi na krídlach, u niektorých druhov s veľkými čiernymi škvrnami rôzneho tvaru. Spodná strana krídel je šedá (pri modráčikovi bahniskovom hnedá) s tmavými škvrnami. Húsenice motýľov v počiatočnom štádiu požierajú živné rastliny, staršie sú

Modráčik krvavcový, foto: P. Potocký
Foto dole: Lúčny biotop s výskytom krvavca lekárskeho, foto I. Havranová

Modráčik čiernoškvrnný - pohľad zboku a zvrchu, foto: D. Žitňan

opatrované a kŕmené v mraveniskách (myrmekofilia, t. j. spolužitie s mravcami), kde neskôr aj prezimujú.

Modráčik bahniskový (*Maculinea nausithous*) – kriticky ohrozený druh európskeho významu. Preferuje vlhké a striedavo vlhké lúky na ťažkých pôdach s bohatým výskytom živnej rastliny *Sanguisorba officinalis* (krvavec lekársky).

Modráčik krvavcový (*Maculinea teleius*) – ohrozený druh európskeho významu. Je to monofág s výhradným výskytom na vlhších lúkach s početným výskytom živnej rastliny *Sanguisorba officinalis* (krvavec lekársky). Ekologické nároky má podobné ako pri predchádzajúcom druhu, takže je možný ich spoločný výskyt na lokalite.

Modráčik horcový (*Maculinea alcon*) – ohrozený druh národného významu. Vyskytuje sa najmä v otvorených biotopoch, ako sú mezofilné lúky, podmáčané lúky a slatiniská s výskytom živnej rastliny *Gentiana pneumonanthe* (horec pľúcny).

Modráčik čiernoškvrnný (*Maculinea arion*) – druh európskeho významu, podľa klasifikácie IUCN zaradený do kategórie ohrozenia VU – zraniteľný. Preferuje otvorené xerotermné biotopy, extenzívne spásané nízkobylinné trávne porasty, vresoviská, riedke borovicové lesy a stepi s bohatým zastúpením živných rastlín *Thymus sp*. (materina dúška) a *Origanum vulgare* (pamajorán obyčajný).

Modráčik Rebelov (*Maculinea rebeli*) – zraniteľný druh. Preferuje otvorené xerotermné biotopy, suché teplé stráne a skalné stepi najmä na vápenci a na spraši s výskytom živnej rastliny *Gentiana cruciata* (horec krížatý).

Predpokladom prežitia jednotlivých druhov rodu *Maculinea* je prítomnosť živnej rastliny v dostatočnom množstve a vo vhodnej fenofáze (spolu s prítomnosťou mravcov na lokalite). S tým súvisí optimálne využívanie trávnych porastov, doba kosenia, ako aj spôsob pastvy.

Príčin ohrozenia populácií rodu *Maculinea* je niekoľko. Medzi tie, pre ktoré sa tento rod dostal do štádia ohrozenia, patrí premena lúk na polia, zalesňovanie pôvodne nelesných enkláv, ničenie biotopov odvodňovaním, ťažba nerastných surovín, zástavba a v posledných rokoch aj značné zarastanie lokalít výskytu.

Text: Ivana Havranová

Na základe poznatkov o súčasnom stave a po zhodnotení faktorov ohrozenia uvedených druhov bol na ich zabezpečenie vypracovaný program záchrany, schválený MŽP SR. **V súčasnosti sa jeho realizácia zabezpečuje v rámci projektu Operačný program životného prostredia, prioritná os 5 (OPŽP-PO5-09-1) – Zlepšenie stavu ochrany motýľov rodu *Maculinea*.**

Cieľom projektu je dosiahnutie priaznivého stavu populácií rodu *Maculinea* a ich biotopov, t. j. zabezpečenie ich prežitia na našom území, dosiahnutie zvýšenia početnosti jednotlivých populácií druhov a praktická starostlivosť o lokality jeho výskytu vrátane lokalít, na ktorých sa vyskytoval v minulosti.

Medzi hlavné aktivity projektu patrí predovšetkým:

- kosenie lokalít s výskytom jednotlivých druhov,
- odstraňovanie náletu a inváznych druhov rastlín,
- mapovanie výskytu jednotlivých druhov a ich biotopov (zistenie stavu lokalít a populácií druhov),
- zabezpečenie informovanosti a propagácie ochrany jedincov rodu Maculinea (www. stránka, propagačné materiály),
- spolupráca s odbornou a laickou verejnosťou (prednášky, besedy, súťaže).

Zrealizovaním projektu sa prispeje k vytvoreniu vhodných podmienok na posilnenie a stabilizáciu populácií jednotlivých druhov, ako aj k prehĺbeniu informovanosti a spolupráce s verejnosťou. Modráčiky patria medzi druhy, ktoré zastrešujú množstvo ďalších druhov s podobnými ekologickými nárokmi, preto realizáciou tohto projektu sa prispeje aj k ochrane a zlepšeniu podmienok ostatných druhov živočíchov a v budúcnosti bude možné nadviazať na výsledky tohto projektu.

Bližšie informácie o projekte, prebiehajúcich a pripravovaných aktivitách (vrátane súťaže pre žiakov základných škôl a seminárov) nájdete na: http://www.sopsr.sk/web/?cl=10610.

ŠUJSKÉ RAŠELINISKO

Územie leží v okrese Žilina v katastrálnom území Rajecká Lesná.

Cez územie pretekajú dva meandrujúce malé vodné toky, ktoré ho zásobujú vodou.

Na tieto vodné toky je naviazaný biotop slatiny s vysokým obsahom báz s dominantnou šašinou hrdzavou tvoriacou vysoké bulty. V spoločenstve nájdeme prvosienku pomúčenú a tučnicu obyčajnú. Veľkú výmeru územia predstavujú bezkolencové lúky s bohatou populáciou vŕby rozmarínolistej, vachtou trojlistou, kruštíkom močiarnym a päťprstnicou obyčajnou.

V časti územia, kde došlo v minulosti k ťažbe rašeliny, sa nachádzajú menšie vodné plochy, ktoré postupne zarastajú trstinou. Biotop prirodzené distrofné stojaté vody s bublinatkou menšou, bahničkou málokvetou a ostricou Oederovou sa nachádza v plytkých depresiách zaplnených vodou.

Na mokradné biotopy sú naviazané cenné spoločenstvá bezstavovcov, najmä mäkkýšov, vážok, zástupcom kôrovcov je tu rak riečny. Vyskytuje sa tu mlok bodkovaný a ďalšie obojživelníky, ako kunka žltobruchá, ropucha obyčajná alebo rosnička zelená. Z plazov tu môžeme nájsť jaštericu živorodú, vretenicu severskú alebo úžovku obojkovú.

Na vodné toky a vodné plochy je potravne aj úkrytovo naviazaná vydra riečna.

Podrobnejšie informácie o druhoch európskeho významu a chránených územiach sústavy Natura 2000 nájdete na stránke **http://www.sopsr.sk/natura.**

Brožúru Močiar a Šujské rašelinisko si môžete stiahnuť na **http://www.sopsr.sk/natura/index1.php?p=9&c=11&lang=sk** alebo vyžiadať na Správe NP Malá Fatra.

Osud jazierka a života v ňom v dobývacom priestore Horná Štubňa

Ťažba akýchkoľvek nerastných surovín môže negatívne ovplyvniť život fauny a flóry. Ide najmä o záber alebo zmenu biotopov, v ktorých sa nachádzajú rôzne populácie rastlín a živočíchov, častokrát aj ohrozených a chránených druhov. K uvedenému procesu sa pridružuje aj hluk a prašnosť, ktoré sprevádzajú samotný proces ťažby.
Naopak, existujú aj prípady, kedy v priebehu ťažby alebo po jej ukončení vzniknú plochy, ktoré poskytujú vhodné podmienky pre rôzne skupiny živočíchov a rastlín. Väčšinou ide o štrkoviská a materiálové jamy, ktoré poskytli priestor pre rôzne skupiny vtákov, obojživelníkov, kôrovcov a ostatné druhy živočíchov a rastlín viazaných na vodné spoločenstvo alebo naopak pre druhy viazané na skalné steny a suché stanovištia.

Nie je vždy všetko čierno-biele. Častokrát do popredia vystupuje viacero záujmov, či už je to rozvoj spoločnosti spojený s budovaním ciest a stavieb, alebo na druhej strane zachovanie prírodného a kultúrneho bohatstva krajiny. Dôležitá je preto komunikácia, spolupráca a ochota hľadať riešenia. Jedným z mnohých takýchto „zápasov" je aj ukážka osudu jazierka a života v ňom v dobývacom priestore Horná Štubňa.

Obec Horná Štubňa sa nachádza v južnej časti Turčianskej kotliny na úpätí Kremnických vrchov vo výške 630 m n. m. Nad obcou sa týči 968 m vysoký vrch Špičiak (Ostrý vrch, Spitzenberg). Práve pod týmto vrchom, 2,5 km východne od centra obce Horná Štubňa, sa na ploche 8,2 hektára nachádza dobývací priestor výhradného ložiska andezitu Horná Štubňa.

Dolné jazierko pred úpravou

Pri ťažbe v dobývacom priestore došlo činnosťou človeka k vzniku jazierka, v ktorom našlo vhodné životné, odpočinkové, potravné a rozmnožovacie podmienky pestré spoločenstvo živočíchov viazaných na existenciu vodného biotopu. Zistila sa tu prítomnosť kunky žltobruchej, skokana hnedého, ropuchy bradavičnatej, raka riečneho, užovky obojkovej a salamandry škvrnitej. Z náhodných pozorovaní možno spomenúť aj spoločenstvá vtákov a cicavcov, ako napr. volavku popolavú, kačicu divú, myšiaka lesného, medveďa hnedého či líšku hrdzavú.

Košická spoločnosť VSK Mineral, s. r. o., chce ťažbu nerastnej suroviny určenej na výrobu drveného prírodného kameniva v dobývacom priestore Horná Štubňa predĺžiť až do roku 2030. Spoločnosť sa rozhodla pokračovať v ťažbe nerastnej suroviny najmä kvôli rastúcemu dopytu po dodávke stavebného kameňa, pričom existujúce jazierko (horné) sa stalo prekážkou v ťažbe, a preto bolo potrebné konať. Prvé rokovania okolo jazierka sa začali už v roku 2008. Keďže sa nepredpokladalo prekročenie limitov ťažby čo do veľkosti ani plochy a územie sa nachádza vo voľnej krajine v 1. stupni ochrany, nebolo potrebné vyhodnocovanie nepriaznivých vplyvov z pohľadu ochrany prírody v procese EIA. Prebehlo viacero stretnutí, na ktorých sa snažilo nájsť to najvhodnejšie riešenie. Keďže v jazierku sa nachádza-

Horné jazierko pred vypúšťaním

Náhradná lokalita pre raky

jú chránené druhy živočíchov (raky, žaby), pre začatie ťažby bolo nevyhnutné požiadať MŽP SR o výnimku zo zákona o ochrane prírody a krajiny z druhovej ochrany spolu so stanovením podmienok, za ktorých možno ťažbu uskutočniť, ako napríklad vybudovanie náhradného jazierka (biotopu chránených živočíchov), zabezpečenie transferu chránených živočíchov – jarný transfer obojživelníkov a letný transfer rakov riečnych, ako aj zabezpečenie monitoringu dotknutých živočíchov na náhradnej lokalite s cieľom sledovania populačných procesov druhu po dobu trvania ťažby nerastnej suroviny.

V území toho istého dobývacieho priestoru sa našlo vhodné miesto (menšie dolné jazierko) na vybudovanie náhradného biotopu za zničenie horného jazierka, ktorého vypustenie sa naplánovalo na leto 2010. Spoločnosť VSK Mineral začala úpravy na dolnom jazierku (rozšírenie, úprava brehov, oplotenie) už koncom roka 2009. V roku 2010 v čase jarnej migrácie obojživelníkov zamestnanci Správy NP Veľká Fatra prenášali ropuchy, skokany, ako aj vykladené vajíčka na náhradnú lokalitu (dolné jazierko), kde našli svoje útočisko páriace sa jedince. Pri transferoch pomáhali aj dobrovoľníci a samotní zamestnanci ťažobnej spoločnosti. V júli sa začalo s vypúšťaním horného jazierka a spolu s ním, ako klesala hladina vody, sa uskutočňoval transfer rakov do okolitých prítokov Turca, Žarnovice a časť aj do menšieho, spodného jazierka. Prenieslo sa takmer šesť tisíc jedincov.

Aby nedošlo k neželaným únikom ropných látok do prírodného prostredia, treba zabezpečiť dobrý technický stav ťažobných a dopravných mechanizmov a v čase jarnej migrácie obojživelníkov zabezpečiť opätovnú inštaláciu fóliových zábran na ťahovej trase popri ceste v lome, nakoľko obojživelníky majú tendenciu vracať sa na pôvodné miesto rozmnožovania, a preto bude potrebný ich prenos aj v najbližších rokoch.

Ostáva už len dúfať, že prenos chránených živočíchov na náhradné lokality bude úspešný. To ukáže čas a my sa to dozvieme z výsledkov pozorovaní populácie dotknutých druhov na náhradnej lokalite (spodnom jazierku), ktoré zabezpečí ťažobná spoločnosť po dobu prevádzky ťažby.

Text a foto: Ivana Havranová

Horné jazierko v čase vypúšťania - transferu rakov

Dolné jazierko - súčasný stav, foto: Juraj Žiak

Nelesné biotopy Bielych Karpát a ich ochrana

Neobyčajne bohatá a pestrá príroda s prvkami pôvodného osídlenia vrátane ľudových tradícii a kultúry zaraďuje pohorie Biele Karpaty k najvýznamnejším a najcennejším územiam na Slovensku. Biele Karpaty boli v roku 1979 vyhlásené za chránenú krajinnú oblasť. Dôvodom vyhlásenia je predovšetkým zachovanie a zveľaďovanie ukážkových častí rázovitej krajiny Bielych Karpát, celkovej pestrosti flóry a fauny, ako aj rozptýlených prírodných výtvorov a špecifických foriem historického osídlenia. Medzi vzácne biotopy, ktoré si nesporne zaslúžia ochranu, patria nelesné biotopy Bielych Karpát.

Lúky Bielych Karpát

Kvetnaté stepné lúky s ostricou horskou sú charakteristickým typom vegetácie Bielych Karpát (zväz *Bromion erecti*). Sú neobyčajne druhovo bohaté a vyskytuje sa v nich množstvo ohrozených druhov rastlín. Vďaka členitému mikroreliéfu tu rastú v tesnej blízkosti vedľa seba druhy suchomilné spolu s vlhkomilnými druhmi a s druhmi lesných okrajov. Porast tvoria viaceré druhy tráv (stoklas vzpriamený, ovsík obyčajný), ostrice (ostrica horská, ostrica klinčeková) a veľké množstvo pestro kvitnúcich bylín (pichliač panónsky, ďatelina červená, ďatelina horská, pakost krvavý, betonika lekárska, hrachor širokolistý). Zo vzácnych a ohrozených druhov sa v týchto lúkach vyskytuje viacero druhov orchideí (hmyzovník Holubyho, vemenník dvojlistý, pavstavač hlavatý), ale aj druhy z iných čeľadí (plevnatec alpínsky, hadomor purpurový).

Na suchých alebo mierne vlhkých miestach s vysokým obsahom uhličitanu vápenatého sa nachádzajú lúky s prevládajúcim stoklasom vyvýšeným, ktoré sú druhovo chudobnejšie ako lúky s ostricou horskou. Rastie v nich množstvo teplo a suchomilných druhov, ako je klinček kartuziánsky, zvonček klbkatý, vičenec vikolistý, hrdobarka obyčajná.

K najteplomilnejším lúčnym spoločenstvám v Bielych Karpatoch patria lúky s dominanciou mrvice perovitej (zväz *Cirsio-Brachypodion pinnati*). Okrem mrvice perovitej tu rastú nízke trávy a byliny, ako je kostrava žliabkatá, ostrica klinčeková, hrdobarka obyčajná, dúška vajcovitá, ďatelinovec bylinný, čiernohlávok zastrihovaný. Vyskytujú sa fragmentárne na najteplejších miestach s plytkými vápnitými pôdami. V minulosti sa často využívali ako pasienky.

Mezofilné ovsíkové lúky s dominantným ovsíkom obyčajným sú bežné najmä v starých ovocných sadoch, na miestach pozdĺž vodných tokov a na miernych svahoch s hlbšími pôdami (zv äz *Arrhenatherion elatioris*). V mnohých prípadoch vznikli z pôvodných lúk s ostricou horskou v dôsledku hnojenia a intenzívneho využívania. Vďaka dostatku živín a vlhkosti je vegetácia vysoká a hustá s prevládajúcimi trávami.

Lúky a pasienky s tomkou voňavou a psinčekom tenučkým predstavujú stredne vysoké trávniky na neutrálnych pôdach s nízkym obsahom živín. Spolu s tomkou a psinčekom tvoria kostru spoločenstva ďalšie druhy tráv: kostrava červená, kostrava lúčna, traslica prostredná, ovsík obyčajný. Okrem teplomilných druhov (dúška vajcovitá, skorocel prostred-

Stoklasová lúka s ostricou horskou a pichliačom panónskym, foto: M. Janišová

Na bielokarkatských lúkach hojne raste betonika lekárska a hrachor širokolistý, foto: I. Škodová

Na lúkach pri Vrbovciach kvikne dekoratívny druh hadomor purpurový, ktorý vôňou pripomína čokoládu, foto: I. Škodová

ný, ďatelina horská) tu rastú viaceré druhy charakteristické pre pasienky na kyslých pôdach (nátržník vzpriamený, horčinka obyčajná, ostrica bledá, fialka psia).

Na kyslých pôdach s nízkym obsahom živín sa nachádzajú porasty s psicou tuhou, v ktorých sa okrem psice vyskytujú prevažne nízke druhy tráv, ako je kostrava žliabkatá alebo ostrica horská (zväz *Violion caninae*). Vyskytujú sa tu viaceré kyslomilné druhy rastlín (veronika lekárska, horčinka obyčajná, vres obyčajný, chlpaňa hájna) a mnohé pasienkové druhy (ďatelina plazivá, hrebienka obyčajná, očianka Rostkova, prasatník krátkokoreňový). Tento typ spoločenstva sa nachádza na kyslých flyšových vrstvách v severnej časti Bielych Karpát.

Mokrade Bielych Karpát

V dôsledku geologických pomerov sú mokrade a prameniská v Bielych Karpatoch veľmi častým javom a tvoria mozaiku s lúčnymi porastami. Vyskytuje sa tu veľmi veľa floristicky odlišných typov mokradí: vlhké vysokobylinné porasty s túžobníkom brestovým, vlhké lúky s pichliačom zelinovým a pichliačom sivým, porasty s deväťsilom lekárskym, vlhké lúky s pichliačom potočným, lúky na podmáčaných zosuvoch s ostricou sivou, prameniskové slatinné lúky s páperníkmi a nízkymi ostricami a bezkolencové vlhké lúky.

Na prameniskách, ktoré vyvierajú z flyšových vrstiev s vysokým obsahom uhličitanu vápenatého, sa tvoria usadeniny penovcov. Penovec je odroda travertínu, ktorá vzniká vyzrážaním z krasových vôd na povrchu. Penovcové prameniská sú domovom mnohých vzácnych druhov rastlín (ostrica Davallova, bahnička málokvetá, páperník širokolistý). Na mokradiach rastú aj viaceré vlhkomilné druhy orchideí – kruštík močiarny, vstavačovec májový a ďalšie.

Skalné a dealpínske spoločenstvá Bielych Karpát

Skalné a dealpínske spoločenstvá sú v Bielych Karpatoch viazané na oblasť bradlového pásma, ktoré sa tiahne pozdĺž južného okraja pohoria. Na plytkých karbonátových skeletnatých pôdach sa vyvíjajú riedke nezapojené porasty. Vyskytujú sa tu viaceré druhy rozchodníkov – rozchodník biely, šesťradový a prudký. Tieto riedke nezapojené spoločenstvá tvoria mozaiku so zapojenejšími porastami, v ktorých dominujú teplomilné trávy, ako kostrava tvrdá, kostrava valeská, fúzatka prstnatá. V minulosti boli trávne porasty na bradlách a ich úpätiach využívané ako extenzívne obecné pasienky. Keďže v súčasnosti sú chovatelia oviec a kôz vzácnou výnimkou, väčšina porastov sa neobhospodaruje a dochádza na nich k postupnému zarastaniu drevinami.

CHKO Biele Karpaty, Bošácka dolina, foto: I. Škodová

Vznik a vývoj lúk v Bielych Karpatoch

Bez vplyvu ľudskej činnosti počas historického obdobia by za daných klimatických, pôdnych a hydrologických podmienok územie Bielych Karpát pokrývali lesy. Výnimku by tvorili len maloplošné čistinky uprostred riedkych teplomilných dubín či edaficky podmienené xerotermné travinnobylinné porasty na bradlách a ich úpätiach. V dôsledku dlhodobého pôsobenia človeka a jeho snahe získať novú pôdu, ktorá predstavovala základný zdroj obživy, boli vyklčované rozsiahle plochy lesa. Dostupnejšie a bližšie pozemky boli premenené na ornú pôdu, vzdialenejšie slúžili zväčša ako lúky a pasienky. Tým vznikli nové možnosti pre šírenie svetlomilných druhov, ktoré tak našli ideálne podmienky pre svoju existenciu. Rôznorodosť prírodných podmienok, vyplývajúca z geologických, hydrologických a mikroklimatických vlastností v súčinnosti s rozličnými spôsobmi obhospodarovania porastov (kosenie, pastva, prihnojovanie), mala za následok vznik pestrej škály travinnobylinných porastov. Bielokarpatské lúky vynikajú veľkým druhovým bohatstvom, v niektorých porastoch sa na ploche 24 m^2 nachádza až 103 druhov cievnatých rastlín. Rastie tu veľký počet vzácnych a ohrozených druhov. Vďaka výskytu bohatých populácií viacerých druhov divorastúcich orchideí si vyslúžili bielokarpatské lúky prívlastok „orchideové“.

Kolonizácia pôdy natrvalo pozmenila ráz celého pohoria. Výsledkom bola malebná „usporiadaná krajina“, kde sa využíval každučký kúsok odlesnenej pôdy. Pravidelne obhospodarované boli ešte aj okraje poľných ciest či močiare, pokiaľ bolo seno menej kvalitné, zužitkovalo sa ako stelivo. V priebehu minulého storočia sa postoj k pôde diametrálne zmenil vzhľadom na to, že už nepredstavovala jedinú možnosť obživy. Ľudia sa začali sťahovať za prácou do miest, množstvo pozemkov

Druhovo bohatá stoklasová lúka na lokalite Dúbravy v Bošáckej doline, foto: M. Janišová

zostalo neobhospodarovaných. Ďalším negatívnym činiteľom bola kolektivizácia a prechod pôdy do vlastníctva družstiev. Došlo k radikálnym zmenám v hospodárení – hnojenie, intenzifikácia, rekultivácie. Štátnej ochrane prírody sa v tom čase podarilo vyhlásiť niekoľko chránených území, a tak aspoň niektoré plochy lúk zachovať. Refúgiom boli pre mechanizmy ťažko dostupné lúky na kopaniciach, na ktorých stále hospodárili ich majitelia. Pokles živočíšnej výroby mal za následok nezáujem o seno, a tak sa mnohé porasty prestali kosiť.

Ochrana nelesných biotopov

Lúky a pasienky slúžili po stáročia ako zdroj krmiva pre hospodárske zvieratá. Až v posledných desaťročiach si ľudia začali uvedomovať aj ich nesmierny biologický význam a začali sa snažiť o ich ochranu a údržbu. Vhodný manažment územia zohľadňuje predovšetkým požiadavky rastlín, húb a živočíchov a vychádza z takej poľnohospodárskej činnosti, vďaka ktorej získalo územie svoju súčasnú podobu. Pri návrhu vhodného manažmentu vybraného chráneného územia je vždy potrebné zohľadniť predmet ochrany a jeho nároky. Vzhľadom na svahovitý a nerovný povrch terénu zapríčinený častými zosuvmi pôdy si mnohé trávne porasty vyžadujú ručné kosenie alebo požitie malej mechanizácie. Majitelia pozemkov už vo väčšine prípadov nemajú záujem o obhospodarovanie a údržbu lúk. Manažment maloplošných chránených území v CHKO zabezpečujú predovšetkým pracovníci správy CHKO Biele Karpaty spolu s dobrovoľníkmi z mimovládnych organizácií. Každoročne spoločne organizujú víkendové brigády a pracovné letné tábory zamerané na kosenie a údržbu lúk a na odstraňovanie náletových drevín. Základnou podmienkou zachovania bielokarpatských lúk je vylúčenie hnojenia a pravidelné pokosenie raz za rok. Druhá kosba sa odporúča len na miestach s výskytom expanzívnych tráv, ako je smlz kroviskový, a na živných ovsíkových lúkach. Pre dozrievanie semien lúčnych druhov rastlín a pre vývoj hmyzu je veľmi dôležité, aby neboli väčšie plochy lúk pokosené naraz, ale mozaikovito alebo postupne. Veľmi dôležitý je aj výber vhodného termínu kosenia, ktorý je potrebný modifikovať podľa predmetu ochrany. Na viacerých lúkach v Bielych Karpatoch napríklad žijú veľmi vzácne motýle – modráčiky rodu *Maculinea*, ktorých húsenice sa vyvíjajú na rastline krvavec lekársky. Tieto lokality treba kosiť až koncom júla alebo v auguste. Nevhodný termín kosenia by mohol negatívne ovplyvniť aj populácie ďalšieho vzácneho motýľa – žltáčika *Colias myrmedone*, ktorého húsenice sú viazané na zanoväť. Augustové kosenie lúk je potrebné aj na lokalitách s výskytom chriašteľa poľného (*Crex crex*), ktorý tu hniezdi.

Sledovanie vplyvu rôzneho manažmentu v Bošáckej doline

Bošácka dolina sa nachádza v centrálnej časti Bielych Karpát medzi masívom Beštín, komplexom Veľkého Lopeníka a skupinou Melčických vrchov. Bošácku dolinu spolu so susednou Moravsko-lieskovskou dolinou môžeme nazvať kvetnicou slovenskej strany Bielych Karpát. K druhovej pestrosti tu prispieva vplyv teplej klímy z Podunajskej nížiny, kopaničiarske osídlenie a hospodárenie, vďaka ktorému sa tu udržala pestrá mozaika drobných polí, lúk, úhorov, sadov a lesov. Mnohé lúky v tomto území, podobne ako aj v iných častiach Slovenska, sa v súčasnosti pravidelne neobhospodarujú, zarastajú drevinami a počet rastlinných druhov, ktoré na nich rastú, veľmi rýchlo klesá. Vlastníci pozemkov už často nemajú záujem svoje lúky naďalej kosiť a keďže chov hospodárskych zvierat sa v posledných desaťročiach veľmi znížil, ani poľnohospodárske podniky nevyužívajú trávu a seno z lúk. Pre zachovanie cenných lúčnych spoločenstiev je nevyhnutné zabezpečiť manažment, spočívajúci v pravidelnom kosení, prípadne pastve. Alternatívou v prípade, že pre biomasu (tráva, prípadne seno) z lúk nie je možné zohnať odbyt, môže byť mulčovanie. Pri tomto spôsobe sa tráva spolu s mladými drevinami pokosí a rozseká tzv. mulčovačom na malé kúsky. V takejto podobe zostáva biomasa priamo na lokalite a rýchlo sa rozkladá.

Lúky v závere Drietomskej doliny obhospodarujú miestni obyvatelia, ktorí chovajú domáce zvieratá, foto: I. Škodová

Mulčovanie a kosenie trvalých výskumných plôch v Bošáckej doline, foto: S. Mertanová

Aby bolo možné posúdiť vplyv tohto alternatívneho spôsobu obhospodarovania na lúčny porast, boli v roku 2009 v Bošáckej doline na lokalite Dúbravy v druhovo pestrej ostricovo-stoklasovej lúke založené trvalé plochy. Cieľom je sledovanie vplyvu mulčovania a kosenia ako obnovného spôsobu obhospodarovania na zarastajúcich lúkach a pasienkoch. Lokalita Dúbravy je niekoľko rokov veľmi nepravidelne obhospodarovaná a začína zarastať drevinami. Na trvalých plochách sa každý rok v prvej polovici júna zaznamenáva výskyt a percentuálne zastúpenie jednotlivých druhov rastlín. Následne sú jednotlivé plochy ošetrené rôznym manažmentovým zásahom (kosenie v dvoch rôznych termínoch, mulčovanie, plochy bez zásahu). Plochy sa budú sledovať dlhodobo niekoľko rokov a po vyhodnotení zmien v druhovom zložení a zastúpení jednotlivých druhov rastlín bude možné posúdiť vplyv jednotlivých zásahov na lúčny porast. Na základe výsledkov sa vypracuje návrh optimálneho, ako aj minimálneho manažmentu lúk pre sledované územie.

Takýto výskum bol umožnený vďaka spolupráci s Inštitútom aplikovanej ekológie DAPHNE v rámci projektu Manažmentové modely pre travinné biotopy, ktorý bol finančne podporený z Finančného mechanizmu EHP, Nórskeho finančného mechanizmu a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky a projektom VEGA 2/0181/09.

Text: Iveta Škodová

Geologická náučná lokalita DARA

Dňa 1. 7. 2010 Správa NP Poloniny v spolupráci so spoločnosťami, ktoré v tejto oblasti vykonávajú geologický prieskum (Aurelian Oil & Gas plc, JKX Oil & Gas plc and Romgaz S.A.), vybudovala novú geologickú náučnú lokalitu Dara. Náučná lokalita sa nachádza v záreze štátnej cesty Stakčín – Ulič, v blízkosti vodárenskej priehrady Starina.

Na geologickej lokalite sú osadené informačné panely, na ktorých je v slovenčine a angličtine popísaný vznik karpatského flyšového pásma, pásmových pohorí, pieskovcových a ílovcových vrstiev a priebeh horotvorných procesov od oligocénu (približne pred 30 miliónmi rokov) až po súčasnosť.

Vstupný panel geologickej náučnej lokality

Na jednom z informačných panelov je popísaný vznik zdrojových hornín (menilitové vrstvy), procesy pri premene na ropu a plyn a tvorba ropných ložísk v oblasti flyšového pásma. Za zmienku stojí aj popis vzniku marmorošských diamantov, ktoré sa ešte v nedávnej minulosti využívali v klenotníctve.

Vybudovaná geologická lokalita je jednou zo zastávok, ktorou pracovníci národného parku približujú návštevníkom informácie o ľuďoch a zaujímavostiach národného parku.

Srdečne pozývame všetkých návštevníkov do Polonín.

Jozef Štofík

Pohľad na morské dno spred 30 miliónov rokov

Sedimentárne súvrstvia karpatského flyšu

Zlatá kniha Hontu

Peter Urban a kolektív: Zlatá kniha Hontu
Vydavateľ: Matica slovenská, Martin, 2010, 499 strán

Autori Zlatej knihy hontu pri krste vo Svätom Antone

Priestory historického kaštieľa vo Svätom Antone pri starobylej Banskej Štiavnici dňa 7. mája 2010 navodili neobyčajne pôsobivú atmosféru pre pokrstenie najnovšej monografickej publikácie pojednávajúcej o historickom regióne Hontu, nazvanej Zlatá kniha Hontu.

Obsiahlu, takmer 500 stranovú Zlatú knihu Hontu zostavil Peter Urban a podieľalo sa na nej celkom 26 autorov. Výstižná charakteristika tejto publikácie je uvedená na zadnej strane obalu takto: „Autori približujú tento malebný región na pomedzí južného Slovenska a severného Maďarska. Jeho genius loci, pestrú a pôvabnú prírodu s pozoruhodnými pohoriami, vytvorenými a do súčasnej podoby vymodelovanými dvoma živlami – ohňom a vodou, starobylé bývalé banské i kráľovské mestá, hrdé hrady a kaštiele so slávnou, zaujímavou i pohnutou históriou, malebné dediny i dedinky, tradičnú ľudovú kultúru vrátane remesiel, ale tiež hontianske kamene, vína, ruže a mnoho ďalších zaujímavostí“.

V zdôvodnení, prečo bola táto kniha pomenovaná zlatou, sa okrem iného uvádza, že Hont sa do histórie zapísal zlatými písmenami, zlato, striebro a iné drahé kovy boli základom bohatstva banských miest, pozlátené sú kupoly kostolov, kríže a iné pamätníky v regióne, zlaté a šikovné sú aj ruky obyvateľov Hontu.

Región Hontu sa nachádza na juhu stredného a západného Slovenska a severného Maďarska, kde zaberá územie medzi Dunajom a Ipľom. Ide teda o územie bývalej Hontianskej župy, predtým Hontianskej stolice, ktorá sa vyvinula z časti Hontianskeho komitátu. Hont dostal meno od kniežaťa Hunta, ktorý sídlil na Hontianskom hrade a bol aj prvým hontianskym županom (špánom).

V kapitole Hrdé mestá Hontu je uvedená ich slávna a pohnutá dávna i novšia história vrátane osobností, ktoré sa na nej podieľali, stavebné a iné pamiatky, kultúrne dedičstvo i zachované tradície. Okrem najstaršieho banského mesta na Slovensku – Banskej Štiavnice, kolíske vzdelanosti s neodmysliteľnými okolitými tajchami, je zmienka aj o jej bývalých predmestiach (Štiavnické Bane, Banská Hodruša, Banská Belá) a ďalších mestách tohto historického regiónu (Krupina, Pukanec, Šahy).

V kapitole Hontianske hrady, dediny a dedinky sa možno dozvedieť o histórii a hradných pánoch kedysi slávnych a nedobytných hradov (Hont, Hrádok – Litava, Čabraď, Sitno, Drégeľ, Bzovík) i o dômyselnej protitureckej signalizačnej sústave – vartovkách. Z hontianskych dedín a dediniek je zmienka o Svätom Antone s nádherným barokovo-klasicistickým kaštieľom, spätým najmä so šľachtickými rodmi Koháry a Coburg, ďalej o Hontianskych Nemciach, Príbelciach, Sebechleboch, Balogu nad Ipľom, Stredných Plachtinciach, Sucháni, ako aj o maďarskej obci Nagybörzsöny.

Kapitola Zlaté ruky obyvateľov Hontu je venovaná ľudovým remeslám (spracovaniu kameňa, hliny, železa, dreva, kože, páleniu dreveného uhlia, tkaniu textilu, paličkovaniu prekrásnych hontianskych čipiek, výšivkárstvu a hontianskemu ľudovému kroju). Zmienka je aj o štiavnickom umeleckom kováčstve, baníckom ľudovom umení, fajkárstve, tehliarstve (signované tehly Hontu), ďalej niekdajšej sklárskej huti (Čabraď), mlynoch, kamenných obydliach v Brhlovciach a Tesárskych dúpencoch. Osobitná pozornosť je venovaná Hrušovu, kde sa od roku 1996 každoročne koná Hontianska paráda, ktorá je vrcholným prezentačným podujatím tradičnej ľudovej kultúry Hontu. Návštevníka zaujmú okrem folklórneho festivalu ukážky žatvy na lazoch, mlátenia obilia, pálenia dreveného uhlia, chutný domáci chlieb, čerstvo upečený v hrušovskej peci, alebo ochutnávka lokší a iných jedál, vína či chýrnej hruškovice. Tradičná ľudová kultúra Hontu je prezentovaná hontianskym ľudovým odevom s bohatými výšivkami, čipkami, čepcami, ďalej baníckym odevom či už pracovným alebo slávnostným, ale aj pesničkami v podaní folklórnych skupín. Hontianske vinohradníctvo a vinárstvo má tiež dávnu tradíciu a pochádza odtiaľto viac druhov vysokokvalitného vína. Ochutnávka vína v pivniciach vytesaných do tufu a pieskovca alebo v Plachtinských „chiškách“ či na Starej

hore alebo v Pukaneckých „ľochoch“ patrí k nezabudnuteľným zážitkom.

Kapitola Hontianske kamene, kaňony, údolia a rieky poukazuje na zaujímavé skalné útvary (Štangarígeľ či Krupinské bralce, Kamenná žena, pieskovňa v Horných Príbelciach s atraktívnymi skamenelinami, Krehora, Dudinské travertíny, Santovka, Trúbiaci kameň, Banskoštiavnická kalvária). Zmienka je aj o spečených valoch v Honte a bohatej histórii výskumu minerálov v regióne Hontu. Legendárnemu najvyššiemu vrchu Štiavnických vrchov Sitnu je venovaná stať Sitno – ľúbosti hora. Z hontianskych kaňonov a údolí sa uvádza Horšianska dolina, údolie Litavy a Tesárska roklina, z riek Dunaj, Hron a melancholická rieka Ipeľ.

K vzácnostiam neživej i živej prírody Hontu neodmysliteľne patria aj početné chránené územia Hontu, z ktorých k najvýznamnejším z medzinárodného hľadiska patrí v slovenskej časti Hontu Chránené vtáčie územie Poiplie a v maďarskej časti Hontu vtáčie územia Dunakanyar a Börzsöny. Zo slovenskej časti Hontu boli navrhnuté za územia európskeho významu Čebovská lesostep, Litava, Cúdenický močiar, Ipeľské hony, Alúvium Ipľa, Tlstý vrch, Stará hora, Mäsiarsky bok, Skalka, Sitno, Hodrušská hornatina, Suť, Brezová stráň, Ploská hora, Burdov, a Dunaj, z maďarskej časti Hontu sú to územia Börzsöny, Debegióhegy, Alsó Ipoly-völgy a Duna és ártere. V závere tejto časti sa možno dozvedieť o životných osudoch dvoch hontianskych zoológov a ekológov (František Jozef Turček a Július Vachold).

Posledná kapitola je zameraná na Ďalšie zaujímavosti Hontu. Týkajú sa poľovníctva v Honte (prírodné pomery, živočíšstvo a poľovná zver, história a súčasnosť poľovníctva, Dni svätého Huberta, rys v Národnom parku Dunaj – Ipeľ), hontianskych ruží a ružiarov (Andrej Kmeť, Kupčokovci, Rudolf Geschwind) a napokon je Hont predstavený ako kraj, kde sa rodia dobrí herci (Magda Vašáryová, Ctibor Filčík, Štefan Kvietik, Július Pántik, Milan Kňažko, Viliam Polónyi, Gustáv Valach, Marian Labuda).

Zlatá kniha Hontu v závere obsahuje resumé v anglickom, nemeckom a maďarskom jazyku, čo zvyšuje možnosti jej využitia aj mimo územia Slovenska. Množstvo dobových a iných obrázkov, citátov a úryvkov z literatúry na okrajoch strán, ako aj pôsobivá celková grafická úprava z dielne Igora Štrbíka knihu mimoriadne oživuje a vlastný text vhodne dopĺňa. Pozornému a znalému čitateľovi iste neunikne niekoľko menších nepresností, ktoré však nijak nenižujú úroveň a celkovú výpovednú hodnotu tejto pozoruhodnej publikácie.

Knihu možno kúpiť v niektorých knihkupectvách a jej cena sa pohybuje okolo 12 EUR.

Text a foto: Július Burkovský

Východoslovenský tábor ochrancov prírody sa konal už po 34 krát

Na „začiatku sveta“, v najvýchodnejšej slovenskej dedinke Nová Sedlica v území Národného parku Poloniny – tu sa po prvýkrát konal Východoslovenský TOP. Obec sa rozprestiera v Bukovských vrchoch pod hlavným karpatským hrebeňom. Zo severu jej kataster ohraničuje slovensko-poľská hranica, od východu slovensko-ukrajinská hranica. Obe sa stretávajú v najvýchodnejšom bode Slovenska, na najvyššom vrchu národného parku – na Kremenci (1 210 m n. m.). 7 dní účastníci tábora prežili v jedinečnom prostredí národného parku, „učupení“ pod mohutnými horami bohatými na prastaré, človekom málo narušené lesy, pod ojedinelými poloninskými lúkami, obklopení vzácnymi druhmi rastlín i živočíchov.

Otvorenie TOP-u

Tých, ktorí sa rozhodli prijať účasť na VS TOP-e, bolo 211 zo 6 krajín. Vďaka aktivitám odborníkov i všetkých priateľov a nadšencov prírody sa poslanie TOP-u naplnilo. Prostredníctvom 10 odborných sekcií sa vykonal inventarizačný prieskum vybraných lokalít, overili sa i získali nové informácie a údaje o hodnotách územia, spoznávali sa málo navštevované miesta, vzbudil sa záujem mladých ľudí o ochranu prírody, zveľadili sa niektoré regionálne prvky, zoznámili sme sa s kultúrou rusínskeho národa.

Napriek tomu, že slnko nad poloninami bolo v tomto týždni lenivé a takmer každý deň nás polieval dážď, nálada v stanovom tábore bola výborná, optimistická a úlohy sa plnili.

Nedeľňajšia celodenná exkurzia otvorila „podzemné brány“

Nadšení mladí speleológovia

najväčšej slovenskej vodnej nádrže na pitnú vodu – VN Starina, previedla PR Gazdoráň s nádhernými panoramatickými výhľadmi, zaklopala na dvere unikátnej drevenej cerkvi v Uličskom Krivom, zastavila sa nad hrobami vojakov padlých počas bojov v I. svetovej vojne na vojenskom cintoríne v Uliči a prezrela si sedem miniatúr drevených kostolíkov v minigalérii v spádovej obci Ulič. Úvodný i záverečný ceremoniál otváral Did Beskyd – ochranca týchto hôr. Náladu spríjemnili ľudové skupiny – stakčínska Zaričanka a Dukát i Pajtáše zo Sniny.

Aj detská sekcia si s tohtoročným „TOPárskym" počasím – skúpym na slnko – poradila. Daždivé dni obmedzili naše možnosti prežiť čas v prírode, no napriek tomu naše spoločné chvíle boli príjemné, veselé a plné zaujímavostí a nových informácií. Zvyčajne sme ich trávili v priestoroch neďalekého Informačného strediska Správy NP Poloniny. Naše presúvanie sa na korbe terénneho auta malo veľký ohlas. Detskú sekciu priemerne tvorilo asi 10 mladých ľudí, tešili sme sa mamičkám a oteckom v spoločnosti tých najmenších a našu prácu oživili i odborníci svojím profesionálnym výkladom. Čo všetko sme zažili?

Po úvodných aktivitách sprevádzaných smiechom a detskou bezprostrednosťou sme sa zoznámili s prostredím – nenáročná cesta nás zaviedla do informačného strediska. Hneď v prvý deň sme mali šťastie – Ferko Divok zo S-NP Slovenský raj nás už zdiaľky vítal užovkou hladkou. Deti prekvapili svojou smelosťou, spontánnosťou, bez obáv sa s ňou „spriatelili" a tešili sa, že si ju môžu na chvíľu podržať v rukách. V objavovaní sveta zvierat sme pokračovali – zaujali ich preparáty živočíchov, informácie o nich. Hrou na zvieratá, ktorých názvy mali zisťovať len na základe otázok a odpovedí „áno – nie", sme si vedomosti spoločne upevnili. Len čo vykuklo slnko, vybehli sme na dvor. Postavili sme si vlastné prístrešky „na prežitie v divočine", len z prírodných materiálov. Ďalší deň sme venovali rastlinám. Spoznávali sme ich cestou k informačnému stredisku. Z liečivých bylín sme si urobili ochutnávku čaju – najväčší úspech mala materina dúška a pamajorán, prekvapila ich horkastá chuť zemežlča. Za asistencie Anky Mackovej zo S-CHKO Východné Karpaty sme sa so sieťkami rozbehli za motýľmi a učili sa ich rozoznávať. V hre sme pokračovali: podľa farieb sme ich sčítavali na neďalekej lúke. Tie najkrajšie motýle sme si nakreslili. Svoju fantáziu decká prejavili aj pri výrobe plagátov, ktorými sme upozornili dospelých ľudí na triedenie odpadov, ich dôležitosť a potrebu hádzať nepotrebné veci tam, kam patria. Tie sme umiestnili v našom tábore. Vo štvrtý deň sme sa vybrali „na lov" obojživelníkov. Najprv sme sa však informačne „vyzbrojili". Až keď sme zvládli pripravené hry o žabách a mlokoch, ich vývoji, vajíčkach, vyskúšali sme sa v testoch, až potom sme vykročili k blízkemu potoku. Sprevádzal nás Martin Šepeľa zo S-CHKO Východné Karpaty, ktorý decká svojim výkladom zaujal a vtipnými poznámkami aj dobre pobavil. Pozorovanie užovky hladkej nám vyplnilo čas aj v tento deň.

Plný hier a dobrodružstiev bol aj posledný deň, kedy sa na nás konečne usmievalo slnko. Bosí sme pobehovali po tráve pri hre „nájdi si svoju topánku", so šatkami na očiach sme hľadali „poklady" v lese, terénom s prekážkami sme so šatkami na očiach prevádzali svojich kamarátov. Na pamiatku sme si spoločnými silami vyrobili svoj stanový tábor, využili sme kartóny, prírodniny, farby. Každý z nás si vyrobil servítkovou technikou niekoľko vlastných darčekových kameňov. Aj v tento deň, tak ako vo všetky predchádzajúce, deti odchádzali so sladkosťami a drob-

Deti s užovkou

Spoločné večery

nými darčekmi, za ktoré sme povďační tohtoročným sponzorom. Denne ich získavali počas rôznych súťaží individuálnych či skupinových. Svoju prácu sme zakončili hrou na reportérov, kedy sa deti rozbehli po stanovom tábore a redaktorskými otázkami zisťovali, či sa im tento ročník páčil, čo zažili, na čo sa tešia v ďalšom roku.

Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny ako hlavný vyhlasovateľ podujatia spolu s organizátormi (KÚ ŽP v Košiciach a Prešove, OV SZOPK Trebišov, Správa NP Poloniny, Obce Zboj a Nová Sedlica, LPM, š.p. Ulič, OÚŽP Humenné a stále pracovisko Snina) ďakujú všetkým, ktorí sa podieľali na úspešnej akcii. Poďakovanie patrí i všetkým tým, ktorí prišli, lebo boli úžasní, nadšení, pracovití, trpezliví…Už teraz sa všetci priaznivci TOP-u tešia na ďalšie spoločné chvíle, na spoznávanie iných miest nášho malebného Slovenska s cieľom pomôcť prírode i ľuďom v jej blízkosti žijúcim – tentokrát v tatranskej prírode.

Text a foto: Iveta Buraľová

RUBRIKA ŠKOLÁKOM

1. úloha

Počas potuliek chráneným územím sa stretneš s rôznymi značeniami a piktogramami. Vieš, čo znamenajú? Napíš, o čom hovoria.

A)

B)

C)

D)

E)

F)

2. úloha

Vieš, ako sa volá vrstva dreva, ktorá sa utvorí za jeden rok? Má dve časti. Jarné drevo je mäkšie a svetlejšie a tvorí vnútornú časť zašifrovanej časti dreva. Vzniká v prvej časti vegetačného obdobia (jar). Letné drevo je hustejšie, tvrdšie a tmavšie. Tvorí jeho vonkajšiu časť a vzniká v druhej časti vegetačného obdobia alebo až na jeho konci (leto). Šifrovačka ti jeho názov prezradí.

H – ♫	L – &	K – ♣
T – ₪	E – *	U – ♥
O – Ω	R – ☻	

& * ₪ Ω ♣ ☻ ♥ ♫

3. úloha

„Platí – neplatí“…túto starú hru určite veľmi dobre poznáš. Určite si sa aj ty už neraz hádal, či niečo platí alebo neplatí. Čo myslíš, ako to je v tomto prípade… platí alebo neplatí?

A: Škorec je sťahovavý čierny vták so zelenkastým leskom. Žije vo veľkých kŕdľoch v blízkosti ľudských sídel, kde pozornosť upútava hlučným škriekaním. **Platí ? Neplatí ?**

B: Hady majú slizké telo. V koži majú veľa malých kožných žliaz. **Platí ? Neplatí ?**

C: Netopiere dokážu za jedinú noc uloviť obrovské množstvo hmyzu (až 55 000 jedincov). Preto patria k škodlivým cicavcom. **Platí ? Neplatí ?**

D: Pavučinová sieť slúži hlavne na chytanie potravy alebo ako úkryt pred predátormi. Pavúky na zhotovenie svojich sietí využívajú viac druhov vlákien a vytvárajú rôzne typy sietí. Jedna špirálovita sieť môže byť zložená z viac ako 60 m vlákien. **Platí ? Neplatí ?**

E: Lienka je v prírode veľký parazit a škodca rastlín. Denne dokáže zožrať obrovské množstvo vošiek. **Platí ? Neplatí ?**

Správne odpovede z č. 1/2010

1. úloha: cicavce: bielozubka, hrabáč / hmyz: rus, chrbtoplávka / ryba: pĺž, sih / vták: lyžičiar
2. úloha: javor, breza, lieska
3. úloha: A-1 – korunka strakatá, B-5 – hlaváčik jarný, C-2 – mečík strechovitý, D-4 – plavúň obyčajný, E-3 – rosička okrúhlolistá

Nadnárodná mobilita pracovníkov ŠOP SR

Vzdelávanie a kultúra

Program celoživotného vzdelávania

Projekt Nadnárodná mobilita pracovníkov ŠOP SR je určený pre odborných pracovníkov z ústredia ŠOP SR a odborných pracovníkov zo správ chránených území.

Účastníkmi projektu sú štyria odborní pracovníci z ústredia ŠOP SR (dvaja zoológovia, pracovník oddelenia projektov, pracovník oddelenia medzinárodných vzťahov) a štyria odborní pracovníci zo správ chránených území (dvaja zoológovia, strážca, pracovník environmentálnej výchovy).

Projekt je zameraný na potreby ochrany prírody a krajiny v súvislosti so správou a praktickým manažmentom chránených území, environmentálnou výchovou a prácou s verejnosťou, trvalou udržateľným rozvojom a efektívnym riadením pomocou projektovej činnosti na zabezpečenie plnenia úloh vyplývajúcich z národnej legislatívy a medzinárodných záväzkov.

Hlavné ciele projektu:

1. Zlepšenie zručností odborných pracovníkov v oblasti environmentálnej výchovy a práce s verejnosťou, a tým zvyšovanie environmentálneho povedomia obyvateľstva vrátane výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju,
2. nadobudnutie nových znalostí a praktických skúseností v oblasti správy a manažmentu chránených území s dôrazom na zoológiu,
3. inovatívne a moderné prístupy pre efektívne riadenie činností v ochrane prírody a krajiny.

Očakávané výstupy:

1. Úspešne absolvovaných 8 mobilít,
2. koncepcia pre zavedenie projektu Junior Ranger na Slovensku,
3. koncepcia pre zavedenie Charty pre trvalo udržateľný turizmus na Slovensku,
4. návrhy pre zlepšenie práce s verejnosťou a aktivít informačných environmentálnych stredísk (best practice),
5. návrhy pre skvalitnenie a zefektívnenie správy chránených území a starostlivosti o ne, implementácia overených efektívnych prístupov do praxe na Slovensku (best practice),
6. koncepcia efektívneho riadenia projektovej činnosti.

Projekt sa realizuje v roku 2010 v rámci Programu celoživotného vzdelávania, Program Leonardo da Vinci s celkovou podporou vo výške 9 569 EUR.

Viac informácii o projekte: Ing. Zuzana Okániková
Viac informácii o programe je na www.saaic.sk/leonardo/

Národný park České Švýcarsko

V dňoch 24. 5. – 6. 6. 2010 som sa zúčastnila odbornej stáže v Národnom parku České Švýcarsko (NP), ktorá bola realizovaná v rámci Programu celoživotného vzdelávania, Podprogram Leonardo da Vinci a bola spolufinancovaná z prostriedkov EÚ.

Moja cesta za poznaním sa začala trošku nezvyčajne. V deň môjho príchodu do NP sa Severočeským krajom prehnala poriadna búrka, sprevádzaná silným vetrom, dažďom a na niektorých miestach aj krúpami veľkými 2 cm. Výsledkom boli napadané stromy na cestách a postŕhané elektrické vedenie, preto som do Krásnej Lípy, sídla Správy Národného parku České Švýcarsko, dorazila až neskoro večer. Síce neskoro, ale živá a zdravá, a tak som sa mohla ráno rovno za pochodu začať oboznamovať s činnosťou národného parku.

NP České Švýcarsko je najmladším zo štyroch národných parkov v Českej republike. Snahy o zákonnú ochranu územia boli už od začiatku 20. storočia, komplexnú ochranu územia zaistilo až vyhlásenie chránenej krajinnej oblasti (CHKO) Labské pískovce v roku 1972. Prírodne najcennejšie časti územia boli v roku 2000 vyhlásené za Národný park České Švýcarsko, ktorý má rozlohu 79,25km^2 (ochranné pásmo nemá). Nachádza sa v okrese Děčín pri štátnej hranici s Nemeckom, ktorá ho oddeľuje od NP Saské Švýcarsko. Na území Českej republiky susedí s CHKO Labské pieskovce a CHKO Lužické hory.

Pieskovcové masívy

Pravčická brána - symbol Českého Švýcarska

Hlavným predmetom ochrany v NP sú jedinečné geomorfologické tvary – skalné mestá, veže, brány a steny (kvadrové pieskovce českej kriedovej panvy) a na ne viazané rastliny a živočíchy. Väčšinu územia tvoria lesy, ktoré si na nedostupných miestach uchovali pôvodný pralesovitý charakter.

Vplyvom veľkých teplotných, ako aj vlhkostných rozdielov medzi plošinami a kaňonovitými údoliami sa vo vyšších suchých a teplých polohách nachádzajú porasty borovice lesnej s prímesou brezy a jarabiny, v zatienených údoliach rastú zasa smreky, buky a javory. Pre územie je typická klimatická inverzia, kedy sa studený vzduch hromadí na dne roklín, kde rastú chladnomilné podhorské a horské druhy, a na vyššie položených skalách sa vyskytujú teplomilné spoločenstvá.

Meandre Křinice

Územie NP je súčasťou európsky významnej lokality České Švýcarsko (predmetom ochrany je tu losos obecný, vydra riečna a z rastlín vláskatec tajomný – *Trichomanes speciosum* a 10 typov prírodných stanovíšť) a Ptačí oblasti Labské pískovce, kde je predmetom ochrany sokol sťahovavý, výr veľký, ďateľ čierny a chriašteľ poľný.

V národnom parku sa nachádza množstvo prírodných pamiatok a rezervácií, ako napríklad národná prírodná pamiatka Pravčická brána, národná prírodná rezervácia Růžovský vrch, prírodná pamiatka Nad Dolským mlýnem, prírodná pamiatka Meandry Chřibské Kamenice, okolie rieky Kamenice — Ferdinandova, Divoká a Tichá soutěska, Mariina skála u Jetřichovic, Vilemínina stena u Jetřichovic, Rudolfův kámen – vyhlídka u Jetřichovic, Skalný hrad Falkenštejn, Vyhliadka Belvedér u Labské stráně.

Poslaním Správy Národného parku České Švýcarsko je výskum a dokumentácia, starostlivosť o prírodu a krajinu, environmentálna výchova, vzdelávanie a osveta, o čom svedčí aj jeho účelná štruktúra – rozdelenie organizácie do jednotlivých oddelení tak, aby bol zabezpečený dobrý a plynulý chod NP:

- oddelenie plánu péče ochrany prírody – odborné zameranie zoológ, botanik, lesní výskumníci, krajinár, pracovník GIS,
- oddelenie lesní správy,
- oddelenie skalnej čaty – „skaláci“,
- oddelenie stráže prírody,
- oddelenie verejných vzťahov,
- právna podpora, ekononika.

Správa Národného parku České Švýcarsko je organizáciou s rozhodujúcou funkciou, t. j. právomocami na rozhodovanie o všetkých činnostiach, ktoré prebiehajú v NP alebo ho nejakým spôsobom ovplyvňujú. Medzi takéto činnosti patrí napr. správne konanie, územné rozhodnutie, vydávanie rozhodnutí a povolení na výskum v NP (zoologický, botanický, lesnícky, geologický…), pričom sú usmerňované tak, aby korešpondovali s potrebami NP. Časť výskumov je zabezpečovaná vlastnými pracovníkmi, časť v spolupráci s inými organizáciami.

Manažment NP

Výsledky výskumov, ako aj všetkých činností vykonávaných v NP, sú premietnuté do plánu péče o národný park (na Slovensku je to program starostlivosti).

Z plánu péče o NP vyplýva členenie územia národného parku podľa typov manažmentu, ktoré zodpovedá aktuálnym potrebám starostlivosti o NP a nemá nadväznosť na zóny národného parku:

- A – územie ponechané na samovývoj,
- B1 – územie s plánovaným manažmentom vyšším ako 10 rokov (samovývoj v horizonte do 10 rokov),
- B2 – územie vyžadujúce aktívny manažment v najbližších 10-tich rokoch,
- C – územie s trvalým manažmentom.

Keďže až 97% územia tvoria lesy, hlavným cieľom manažmentových opatrení je dosiahnutie vhodného drevinového zloženia s pôvodnými drevinami (problémy s inváznou nepôvodnou borovicou vejmutovkou) v závislosti od typu porastu, sklonu a dostupnosti terénu.

Istým špecifikom manažmentu v NP je manažment rizik skalného rícení. Značná výšková členitosť pieskovcového reliéfu a jeho zvetrávanie, zosuvy a odlamovanie častí zapríčiňuje skalné rúcanie, ktoré je hrozbou pre obyvateľstvo, preto je

Výskum bezstavovcov - emergentná pasca

Monitoring bezpečnosti pieskovcových skál

potrebné sledovať stabilitu pieskovcov (od 31. 7. 2002 uznesením vlády začalo činnosť oddelenie geológie v NP – skalní četa). Jedna z najnebezpečnejších oblastí v NP je Hřensko, nakoľko tesne pod pieskovcovými masívmi sa nachádzajú domy, hlavná cesta, ako aj štátna cesta do Nemecka.

Manažment rizík skalného rícení pozostáva z:

- prieskumu svahu a vytýčenia potenciálnych ohrozených oblastí,
- podrobnejšieho výskum zvolených oblastí a stanovenie stupňa nestability,
- skalného monitoringu, z ktorého sa vytvárajú modely vývoja rizika zrútenia a včasné varovanie pred zrútením (GIS, digitálne mapy).

Dôležitou činnosťou v NP je aj environmentálna výchova a osveta, o čom svedčia aj mnohé podujatia počas môjho dvojtýždňového pobytu, ako napr. entomologické a bryologické cvičenia pre študentov strednej školy, odborná exkurzia pre verejnosť na rybie prechody spojená s informáciami o reintrodukcii lososa obyčajného do rieky Kamenice (Nórsky projekt) a potrebou budovania priechodov pre ryby na miestach (prekážkach na tokoch), ktoré nie sú samé schopné prekonať, botanická exkurzia pre pracovníkov rezortu OP do CHKO České stredohorie, ako aj česko-nemecká botanická exkurzia do NPR Růžovský vrch.

Dom s podstávkou

V Českém Švýcarsku nenájdeme množstvo hôr, ktoré by sa týčili nad krajinou. Výnimkou je len stolová hora Děčínský Sněžník (723 m n. m., nachádza sa mimo územia NP) a najvyššia hora Národného parku České Švýcarsko – čadičový kužeľ Růžovského vrchu (619 m n. m.). Vnímavého návštevníka však ohromia typické skalné mestá a strmé útesy rozdelené hlbokými roklinami. Unikátny je hlboký skalnatý kaňon Labe v obci Hřensko, ktorý predstavuje najnižšie položené miesto v Českej republike (114 m) či Pravčická brána – symbol Českého Švýcarska. Neobyčajnú harmóniu prírody dotvárajú početné pamiatky ľudovej architektúry „roubených a hrázděných“ domov s podstávkou v obciach, lemujúcich hranice národného parku.

Toľko o jednom z národných parkov spoza hraníc. Na záver snáď treba už len popriať všetkým chráneným územiam bez ohľadu na to kde sa nachádzajú, trpezlivosť s ľudským pokolením a trvalý záujem o zachovanie toho najcennejšieho čo tu na Zemi máme.

Text a foto: Ivana Havranová

Nadácia PAN Parks chráni európsku divočinu

Nadácia PAN Parks prostredníctvom svojej činnosti chráni najmenej narušené územia – divočinu Európy. Je to jediná organizácia v Európe zameraná na ochranu divočiny, ktorá pri svojej činnosti aplikuje skutočne integrovaný prístup kombinujúci ochranu divočiny a rozvoj trvalo udržateľného turizmu. V súčasnosti patrí do siete PAN Parks 11 európskych chránených území, reprezentujúcich to najlepšie z divočiny v Európe.

Nadácia bola založená v roku 1997 so zameraním na ochranu pozostatkov najmenej narušených prírodných území v Európe. PAN Parks vytvára sieť divočinových území v Európe, certifikovaných v súlade s medzinárodne uznávanými štandardami kvality PAN Parks. Štandardy zahŕňajú nielen ochranu divočiny, ale aj princípy kontinuálneho zvyšovania efektívnosti manažmentu chráneného územia a rozvíjanie sociálnych, ekonomických a kultúrnych aspektov širšieho regiónu. Na týchto územiach v bezpečí prosperujú prírodné systémy živočíchov a rastlín a ľudia majú možnosť oceniť príjemné stránky, ktoré poskytuje divočina s rešpektom, ktorý si zaslúži. PAN Parks ponúka skutočnú divočinu s pozoruhodnou prírodou a vysokou kvalitou turistických zariadení, optimálne vyvážených s ochranou divočiny a miestnym trvalo udržateľným rozvojom. Miestni podnikatelia v prípade, že splnia podmienky kvality, môžu takisto získať certifikát PAN Parks založený na environmentálnych zásadách a záväzku podporovať ochranu divočinových území. V spolupráci s Nadáciou PAN Parks a certifikovaným chráneným územím môžu podporovať rozvoj trvalo udržateľného turizmu tak, aby sa z hrozby stal príležitosťou. Proces udržateľného turistického rozvoja založený na spolupráci tak pomáha zabezpečiť, že turizmus sa stáva skutočným prínosom pre vidiecke komunity v okolí certifikovaných PAN Parkov a súčasne redukuje tlak spôsobovaný masovým turizmom na ich územie.

Prostredníctvom integrovaného prístupu a spolupráce ponúka PAN Parks výhody pre chránené územia, miestne komunity, návštevníkov a obchodných partnerov, zatiaľ čo chráni to najlepšie z európskej divočiny pre budúce generácie.

Výhody pre chránené územia zahŕňajú:

- ochranu divočiny,
- nezávislý audit manažmentu,
- jednoduchší prístup k finančným zdrojom,
- výmenu skúseností v rámci fungujúcej siete,
- spoluprácu s vidieckymi komunitami,
- podporu a lobovanie u ľudí s rozhodovacími právomocami,
- medzinárodné uznanie.

Medzi hlavné úspechy minulých rokov patrí predovšetkým vybudovanie siete certifikovaných území divočiny a zvyšovania povedomia o divočine. O úspechu tejto stratégie svedčí aj prijatie mimoriadnej správy o divočine Európskym parlamentom v roku 2008. Stalo sa vôbec po prvýkrát v histórii, kedy sa téma divočiny objavila v politickej agende Európskej únie a na nemalé prekvapenie bola správa prijatá s výraznou podporou väčšiny europoslancov. Nasledoval rovnako významný

Od februára 2010 má 11 chránených území v Európe udelený certifikát PAN Parks

Peneda-Gerês, foto: archív NP Peneda-Gerês

Paanajärvi, foto: Viktor Gritsuk

profesionálny úspech, a to konferencia zorganizovaná Európskou komisiou v spolupráci s českým predsedníctvom Európskej únie. Na konferencii s názvom Divočina a rozľahlé prírodné biotopy (Wilderness and Large Natural Habitat Areas), ktorá sa konala v Prahe 28. – 29. mája 2009, sa zišlo 250 profesionálnych ochrancov prírody a predstaviteľov vládnych inštitúcií zo 40 krajín, aby prediskutovali výzvy a možné príležitosti a načrtli pre divočinu v Európe cestu do budúcnosti.

V súčasnosti má sieť PAN Parks 11 certifikovaných PAN Parkov v 9 európskych krajinách s viac než 80 miestnymi certifikovanými podnikateľmi pôsobiacimi v okolí týchto území. Ďalších 5 chránených území je v procese prípravy s ambíciou stať sa súčasťou siete PAN Parks, a tak prispieť k ochrane Európskej divočiny.

Rok 2010 vyhlásila Organizácia Spojených národov za Medzinárodný rok biodiverzity, čo dáva skvelú možnosť na implementáciu strategických krokov nadácie PAN Parks zameraných na ochranu divočiny. Nadácia bude aj naďalej pracovať v úzkej spolupráci s chránenými územiami a neziskovými organizáciami, ktoré sa realizujú v oblasti ochrany prírody tak, aby bola garantovaná implementácia Agendy pre európske územia divočiny (Agenda for Europe Wild Areas). Nadácia PAN Parks vyvíja úsilie na to, aby sa stala hnacou silou tejto agendy.

Medveď hnedý, foto: zdroj PAN Parks

Cieľom Nadácie PAN Parks je ochrana divočiny v Európe prostredníctvom siete chránených území s charakterom divočiny, ktoré reprezentujú to najlepšie, čo sa z nej zachovalo. Slovensko sa definitívne môže považovať za kandidáta, od ktorého sa očakáva, že by mohol prispieť do siete PAN Parks. Veď takú ukážku karpatskej divočiny, akú môže poskytnúť Slovensko, by sme márne hľadali vo väčšine štátov karpatského regiónu. Dokonca aj v „divokom“ Rumunsku sa len veľmi ťažko nájde ucelený kus divočiny, ktorý by bol porovnateľný s tým, čo máme napríklad v Tatrách alebo vo Východných Karpatoch. Možnože v danej chvíli, keď sme svedkami neutíchajúcich pokusov o aktívny manažment lesných ekosystémov Tatier a plánov masového rozvoja turizmu, znie tento názor predstaviteľa Nadácie PAN Parks prekvapujúco, ale podľa jeho slov potenciál tu skutočne je a je len a len na kompetentných predstaviteľoch ochrany prírody na Slovensku, aby rozhodli, či Slovensko prispeje svojím dielom k ochrane divočiny v Európe.

Viac o divočine a podmienkach ako sa stať členom siete PAN Parks sa dozviete, ak navštívite stránku PAN Parks: **www.panparks.org**

Text: Edit Borza, Vlado Vančura
Preklad z angličtiny:
Michaela Mrázová

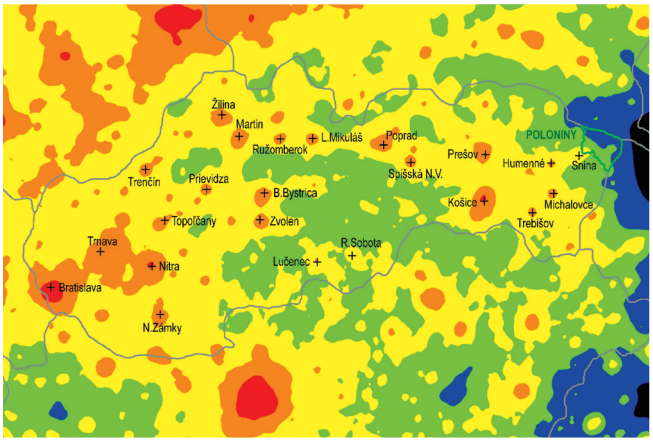
Na území Národného parku Poloniny vznikol Park tmavej oblohy Poloniny

3. decembra 2010 v Snine podpísalo memorandum o vytvorení Parku tmavej oblohy Poloniny šesť partnerských organizácií (Astronomický ústav Slovenskej akadémie vied, Správa NP Poloniny, Slovenský zväz astronómov amatérov, Prírodovedecká fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská astronomická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied a Vihorlatská hvezdáreň v Humennom) pri príležitosti Medzinárodného roku biodiverzity 2010.

Park tmavej oblohy Poloniny je prvá oblasť tmavej oblohy na Slovensku. Jeho cieľom je informovať laickú a odbornú verejnosť o výnimočne zachovanom nočnom prostredí na tomto území, vzdelávať v problematike ochrany nočného životného prostredia a svetelného znečistenia, propagovať a ochraňovať tmavú nočnú oblohu, ktorá je základom ochrany prírodného prostredia pred svetelným znečistením. Svetelné znečistenie je svetlo s nežiaducimi účinkami rozptýlené v ovzduší. Je to svetlo vyrobené človekom, umelo pridávané do nočnej krajiny. Svetlo, ktoré nesvieti tam, kam potrebujeme, ale do oblakov, na hviezdy, do lesa a do okien ľudí, ktorí si potrebujú oddýchnuť. Svetelné znečistenie ako dôsledok nehospodárneho využitia svetla ruší prirodzenú nočnú tmu a biorytmy všetkých živých organizmov (vrátane človeka), ktoré tmu potrebujú k efektívnemu spánku a životu.

Územie národného parku je v tejto súvislosti považované za jedno z naj-

Mapa svetelného znečistenia Slovenska:
Zdroj: www.lightpollution.it/dmsp/

Jas nočnej oblohy oproti prírodnému jasu oblohy		
menej ako 1,11-násobný	Skutocne tmavá obloha. Mliečna cesta je široká cez polovicu oblohy. Je taká jasná, že vrhá tieň. Jej vzhľad pripomína mramor.	Na Slovensku sa takáto obloha nenachádza!
1,11 až 1,33-násobný	Obloha je na pohľad nádherná, avšak veľa hviezd sa pri horizonte stráca v slabej žiare vzdialených miest. Mliečna cesta je dobre viditeľná na celej oblohe.	Na Slovensku je takáto obloha iba v oblasti NP Poloniny
1,33 až 2-násobný	Úbytok hviezd je výrazný, obloha však relatívne tmavá. Mliečna cesta je stále bohatá na detaily. Žiara vzdialených miest pri horizonte je viditeľná už vo viacerých smeroch.	Typická obloha na slovenskom vidieku vzdialenom od miest.
2 až 4-násobný	Okolité mestá vidno ako žiariace čapice nad obzorom. Mliečna cesta je bez podrobností, obloha je svetlá.	Prechod medzi vidieckou a predmestskou oblohou.
4 až 10-násobný	Veľmi svetlá obloha. Mliečna cesta nie je pri horizonte viditeľná, nad hlavou je viditeľná slabo alebo vôbec. Väčšina hviezd sa stráca v žiare vo všetkých smeroch.	Mestská alebo predmestská obloha veľkých miest.
viac ako 10-násobný	Mliečnu cestu nie je vidieť, na oblohe sa dá nájsť menej ako 100 hviezd. Celá obloha je pokrytá bielou žiarou. Obloha je svetlá ako pri splne Mesiaca.	Obloha vo veľkých mestách (Bratislava, Košice, Nitra).

tmavších miest na Slovensku a jedno z najvýznamnejších prostredí pre pozorovanie nočnej oblohy na Slovensku. Podľa RNDr. Pavla Rapavého z hvezdárne v Rimavskej Sobote, v oblasti je výnimočne viditeľná mliečna cesta a bez ďalekohľadu vidieť takmer 2 000 hviezd. V mestách ich môže byť vidieť iba 200, vo veľkomestách asi 20. K ochrane pred svetelným znečistením, ktoré vzniká predovšetkým v dôsledku umelého nočného osvetlenia v obciach a mestách, prispievajú na území NP okolité hory. Prirodzená nočná tma a nočné biorytmy všetkých živých organizmov sú tu najmenej narušené. Aj vďaka tomu je na území národného parku mimoriadna koncentrácia endemických a ohrozených druhov rastlín, húb a živočíchov.

Územie Parku tmavej oblohy Poloniny je vymedzené samotným územím NP Poloniny (29 805 ha), jeho ochranným pásmom (10 973 ha) a katastrálnym územím obcí Kolonica, Ladomírov, Kalná Roztoka, Klenová, Ruská Volová (7 741 ha). Celková výmera Parku tmavej oblohy Poloniny je 48 519 ha.

V súčasnosti existuje na svete vyše 20 rezervácií tmavej oblohy, väčšinou v Kanade a USA. V Jizerských horách je spoločný park Čechov a Poliakov – Jizerská oblast tmavé oblohy (pl. Izerski Park Ciemnego Nieba). Je to prvý a zatiaľ jediný medzinárodný park tmavej oblohy. V susednom Maďarsku sú dva parky tmavej oblohy, v Chránenej krajinnej oblasti Zselic sa nachádza Zselici Csillagoségbolt-park (en. Zselic Starry Sky Park) a v Národnom Parku Hortobágy je Hortobágyi Csillagoségbolt-park (en. Hortobágy Starry Sky Park. Vyhlásenie Parku tmavej oblohy Poloniny je krokom k plánovanému vytvoreniu veľkého Parku tmavej oblohy Východné Karpaty, ktorý by sa mal rozprestierať na území troch štátov – Slovensko, Poľsko a Ukrajina.

Text: Martina Vlasáková

2011 – Medzinárodný rok lesov

Medzinárodný rok lesov 2011 bol vyhlásený Organizáciou spojených národov (OSN) rezolúciou č. 61/196 z 20. novembra 2006 s cieľom zvýšiť povedomie a posilniť trvalo udržateľné obhospodarovanie lesov, ochranu prírody a rozvoj všetkých typov lesov tak, aby mohli byť využívané aj budúcimi generáciami. Táto iniciatíva predstavuje jedinečnú výzvu poskytnúť verejnosti odborné informácie o lesoch a lesníctve v celosvetovom meradle, zdôrazniť prepojenie človeka s lesom a vyzdvihnúť úlohu človeka pri ochrane, zveľaďovaní a racionálnom využívaní lesov.

Aktivity Medzinárodného roka lesov 2011 sú určené ako odbornej, tak i širokej verejnosti. Oficiálne otvorenie Medzinárodného roka lesov sa konalo v sídle OSN v New Yorku v dňoch 2. a 3. februára 2011 počas stretnutia na vysokej úrovni 9. zasadnutia Fóra OSN o lesoch. OSN pripravilo oficiálne logo, webovú stránku a vyzvali jednotlivé štáty organizovať podujatia na oslavu MRL, a tak posilniť ich dôležitosť v každodennom živote. OSN na oficiálnej stránke Medzinárodného roka lesov 2011 s adresou **http://www.un.org/en/events/iyof2011/** sumarizuje význam lesov pre človeka v celosvetovom meradle do nasledujúcich faktov:

- Lesy pokrývajú 31% z celkovej výmery pôdy Zeme.
- Z tejto plochy zaberajú pôvodné pralesy 36%.
- Živobytie viac ako 1,6 miliardy ľudí je závislé na lesoch.
- Lesy sú domovom pre viac ako 80% rôznorodých terestriálnych organizmov.

- Odhaduje sa, že obchod s lesnými produktmi dosiahol v roku 2004 vyše 327 miliárd amerických dolárov.
- Lesy sú domovom pre viac ako 300 miliónov ľudí na celom svete.

Slovensko patrí k najlesnatejším krajinám Európy a lesnatosť našej krajiny sa neustále zvyšuje. Naše lesy sú súčasťou lesov karpatského oblúka, najcennejších európskych lesných ekosystémov s najväčšou biodiverzitou. Nachádzajú sa tu národné parky, chránené krajinné oblasti a stovky prírodných rezervácií, môžeme sa pýšiť zachovalými prírodnými lesmi.

Medzinárodný rok lesov 2011 prináša obyvateľom Slovenska pripomenúť si význam a dôležitosť lesných ekosystémov pre človeka a aktívnejšie pristupovať k ochrane prírodných zdrojov. Lesníkom a priateľom lesa dáva táto iniciatíva jedinečnú šancu predstaviť les a lesníctvo z viacerých jeho hľadísk, jeho vzťahy a väzby, biologické procesy, jednotlivé zložky lesného ekosystému, rastlinstvo a živočíšstvo, pôdu, vodné toky a plochy, ako aj rôzne druhy biotopov. Môžu počas tohto obdobia prezentovať cieľavedomé obhospodarovanie lesa, ktoré vedie k jeho racionálnemu využívaniu, zachovaniu a zveľaďovaniu i k poskytovaniu všetkých rozhodujúcich úžitkov, ktoré obyvateľstvu tejto krajiny aj vďaka práci lesníkov les poskytuje.

Pri príležitosti MRL pripravujú viaceré lesnícke i nelesnícke organizácie množstvo celoslovenských i regionálnych podujatí. V priebehu roka sa uskutočnia viaceré výstavy o lesoch Slovenska, semináre, workshopy. Tradične v aprílovom termíne sa budú konať Lesnícke dni spojené s množstvom podujatí pre deti a mládež. Samostatné akcie budú určené návštevníkom lesa, ktorí sa môžu zúčastniť aj Dňa stromu v čiernom Balogu. V rámci lesnej pedagogiky budú pripravené vzdelávacie balíčky pre školy alebo celoslovenská kampaň Les ukrytý v knihe, zameraný na podporu čitateľskej gramotnosti deti. O pripravovaných podujatiach aj možnosti zapojenia bude možné sa dozvedieť na webovej stránke www.roklesov.sk.

Ľudmila Marušáková
NLC

40 Ramsar 1971-2011

Mokrade pre budúcnosť

Banská Bystrica Slovensko

19. - 20. máj 2011

EURÓPSKA ÚNIA

op | žp

CWI CARPATHIAN WETLAND INITIATIVE

Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky

DAPHNE Inštitút aplikovanej ekológie